

ΦΙΛ ΚΑΦΚΑΛΟΥΔΗΣ

Ο πόλεμος της Όλγας

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΒΑΣΙΣΜΕΝΟ ΣΕ ΑΛΗΘΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: SOMEONE ELSE'S WAR
Από τις Εκδόσεις SEW Books, Μελβούρνη 2011
ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Ο πόλεμος της Όλγας**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Phil Kafcaloudes
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Γιώργος Μπαρουξής
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Αρετή Κολλάτου
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Χρυσούλα Μπουκουβάλα
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουχωτά
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Άγγελος Ελεύθερος & ΣΙΑ Ο.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Κωνσταντίνα Παναγιώτου & ΣΙΑ Ο.Ε.

© Phil Kafcaloudes, 2011
© Φωτογραφιών εξωφύλλου: Mohamad Itani /Trevillion Images UK
και προσωπικό αρχείο συγγραφέα
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2012

Πρώτη έκδοση: Δεκέμβριος 2012, 3.000 αντίτυπα

ISBN 978-618-01-0054-9

*Τυπώθηκε σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά
και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.*

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
Έδρα: Τατοίου 121
144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Μανρομυχάλη 1
106 79 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800
Τelefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
Head office: 121, Tatoiou Str.
144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 1, Mavromichali Str.
106 79 Athens, Greece
Tel.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

ΦΙΛ ΚΑΦΚΑΛΟΥΔΗΣ

Ο πόλεμος της Όλγας

Μετάφραση: Γιώργος Μπαρουξής

Εδώ οι φίλοι, εδώ οι ήρωες,
εδώ η λιακάδα, εδώ το γκριζο,
εδώ η ζωή, εδώ μια αγάπη ματωμένη.
Μνήμες τόσο θολές
κι όνειρα που μ' έσπρωξαν στην τρέλα.

Εδώ η αμφιβολία, εδώ ο παράδεισος
εδώ η αστροφεγγιά, εδώ ο πόνος.

Εικόνες μέσα μας...

Συγγενείς και φίλοι...
Εικόνες μέσα μας...

ΤΖΟΝ ΛΟΡΝΤ
«Εικόνες μέσα μας»

Πρόλογος

Μέσα στο σάκο που έφεραν από ένα συμβολαιογράφο της πόλης υπήρχαν κάθε είδους έγγραφα: ένα πιστοποιητικό γάμου, ταξιδιωτικές άδειες από τον πόλεμο, τίτλοι ιδιοκτησίας, άχρηστοι πλέον.

Όμως, τα μάτια των τεσσάρων αδερφών ήταν καρφωμένα σ' ένα πακέτο τυλιγμένο με γκρίζο χασαπόχαρτο. Ήταν σκισμένο εδώ κι εκεί και από τα σκισίματα ξεπροβάλλαν χαρτιά – μια ταλαιπωρημένη δεσμίδα.

Η Τίνα, η Φρίντα, ο Νίκι και η μητέρα μου είχαν όλοι την ίδια σκέψη, την ίδια ελπίδα. Αυτές οι σελίδες μπορεί να έκρυβαν την απάντηση στο μυστήριο που είχε διαμορφώσει τη ζωή τους.

Έσπευσαν όλοι μαζί να δουν τι είναι, αλλά τα χαρτιά ήταν σφιχτά δεμένα μ' ένα κομμάτι μάλλινο νήμα που κάποτε πρέπει να είχε έντονο κόκκινο χρώμα, αλλά τώρα είχε ξεθωριάσει παίρνοντας την απόχρωση του ξεραμένου αίματος, ο δε κόμπος ήταν τόσο σφιχτός, που ο θεός μου ο Νίκι αναγκάστηκε να κόψει το νήμα με το καλό μαχαίρι του ψωμιού. Όταν άνοιξαν το χασαπόχαρτο, είδαν εκατοντάδες σελίδες, κοκαλωμένες και φθαρμένες στα άκρα, γραμμένες με μολύβι στα ελληνικά.

Στην πρώτη σελίδα υπήρχε ένα σημείωμα στα αγγλικά:

Παιδιά μου

Θα έδινα τα πάντα, θα θυσίαζα ακόμη κι όσους βοήθησα, για μια ευκαιρία να βρεθώ μαζί σας, αλλά ήταν μια επι-

λογή που δεν την είχα. Σας παρακαλώ, να ξέρετε ότι, όπου κι αν ήσαστε, ήμουν η μητέρα σας, και πάντα σας παρακολουθούσα.

Τώρα που έφυγα, αυτό το ημερολόγιο είναι δικό σας, για να μάθετε επιτέλους.

Έγινε μια αμήχανη παύση εκείνη τη στιγμή. Τα τέσσερα αδέρφια πάγωσαν στον απόηχο αυτών των λέξεων, με τη φωνή της μητέρας τους να αντηχεί στον αέρα – πρακτική, σίγουρη, ίσως κάπως δηκτική.

Και ξαφνικά έγιναν πάλι παιδιά, όπως πριν από δεκαετίες, κι άρχισαν να σκαλίζουν τις σελίδες αναζητώντας τις απαντήσεις στα ερωτήματα που τους παίδευαν χρόνια. Προσπάθησαν και οι τέσσερις να διακρίνουν, να διαβάσουν ό,τι μπορούσαν, αλλά τα γράμματα ήταν πολύ ξεθωριασμένα· και καθώς η Όλγα είχε γράψει και από τις δύο πλευρές κάθε σελίδας και το μολύβι είχε απλωθεί πάνω στο χαρτί της εποχής του πολέμου, το κείμενο έμοιαζε συχνά να μην είναι παρά ένα συνονθύλευμα από μπερδεμένα, κανονικά και ανάποδα, γράμματα.

Όταν οι αδερφές του μία μία εγκατέλειψαν την προσπάθεια να διαβάσουν το ημερολόγιο, ο θεός μου ο Νίκι τακτοποίησε πάλι προσεκτικά τις σελίδες στην αριθμημένη σειρά τους, έβαλε το πακέτο μέσα σ' ένα κουτί για παπούτσια και το έκρυψε. Δεν ήξερε τι να το κάνει αυτό το κατεστραμμένο ημερολόγιο, αλλά δεν ήθελε να το πετάξει. Επί χρόνια έμεινε σε κείνο το κουτί πάνω σ' ένα δοκάρι της στέγης στο γκαράζ του, ανέγγιχτο απ' όλους· πολύ ψηλά για τα χέρια του παιδιών του που μεγάλωναν, ξεχασμένο σχεδόν απ' όλους.

Κάποια Χριστούγεννα, πολύ αργότερα, το έδωσε σ' εμένα, τον νεότερο της επόμενης γενιάς, αυτόν που άκουγε με μεγαλύτερη προσοχή τις ιστορίες για τα πολεμικά κατορθώματα της Όλγας, αυτόν που έκανε ερωτήσεις. Ο θεός Νίκι δεν το έκανε ιδιαίτερο θέμα. Απλώς μου έγνεψε να πάω στο γκα-

ράζ μαζί του, με έβαλε να ακουμπήσω την παλιά, λεκιασμένη από μπογιές σκάλα πάνω στο δοκάρι και να κατεβάσω το κουτί. Αγγίξαμε τις σελίδες μαζί – μόνο ο θεός μου ο Νίκι κι εγώ. Γελάσαμε λίγο βλέποντας πόσο δύσκολο ήταν να τις διαβάσεις, και νομίζω ότι δάκρυσα κιόλας.

Ντρέπομαι που το λέω, αλλά οι σελίδες έμειναν σ' εκείνο το κουτί στην ντουλάπα μου μερικά χρόνια ακόμη. Έμειναν εκεί, και το κουτί μάζευε κι άλλη σκόνη, ενώ εγώ έγραφα ιστορίες άλλων, πήγα στην κηδεία μιας θείας και ενός θείου, έκανα δική μου οικογένεια. Μόνο όταν γνώρισα τυχαία μια ερευνητριά αρχείων, της είπα την ιστορία του κουτιού κι αυτή μου απάντησε ότι το τμήμα της μόλις είχε αναπτύξει μια τεχνολογία που θα μπορούσε να κάνει πιο ευανάγνωστο το κείμενο.

Έτσι, άνοιξα το κουτί για άλλη μια φορά· ήθελα να δω ξανά τα γράμματα και τις λέξεις που σχημάτιζαν μια ιστορία. Διάλεξα μία από τις πιο καθαρές σελίδες και, με τα στοιχειώδη ελληνικά μου, κατάφερα να διακρίνω τις αμυδρές λέξεις που ήταν γραμμένες στο χαρτί.

Αυτός ήταν ο πόλεμος κάποιον άλλον, χιλιόμετρα πέρα από τη ζωή μου. Όμως, με είχε ρουφήξει. Και μου σπάραξε η καρδιά καθώς συνειδητοποίησα ότι αυτός ο πόλεμος τώρα ήταν και δικός μου...

Ήταν ο τρόπος που τα δάχτυλά της –και πρέπει να ήταν δυνατά δάχτυλα– πίεζαν εκείνο το άθλιο τσιγαρόχαρτο. Η φωνή της γιαγιάς μου ήταν σφηνωμένη στο ίδιο το κείμενο, λες και τόνιζε τις λέξεις πιέζοντας πιο δυνατά το μολύβι. Την άκουγα καθαρά σαν να ήταν εκεί, μαζί μου, καθώς μιλούσε μέσα από τα χρόνια, τους ωκεανούς και τον τάφο.

Μάζεψα το κουτί και πήγα τα χαρτιά στην ερευνητριά. Ήταν αργά, Παρασκευή, και ήθελε να γυρίσει σπίτι της, αλλά την παρακάλεσα τουλάχιστον να ρίξει μια ματιά στις σελίδες. Μόλις τις είδε, δεν μπορούσε να ξεκολλήσει. Μείναμε στο εργαστήριό της τέσσερις ολόκληρες ώρες, δοκιμάζοντας ρυθμί-

σεις στο σαρωτή της, σκουραίνοντας, αυξομειώνοντας την αντίθεση, ρυθμίζοντας επίπεδα, μέχρι που οι γρατζουνιές πάνω στο χαρτί εμφανίστηκαν σαν σκούρες γραμμές, συμπληρωμένες εκεί που το μολύβι είχε ξεθωριάσει, και μέχρι που τα ορνιθοσκαλίσματα έγιναν λέξεις, παράγραφοι, ολόκληρα κεφάλαια.

Στις επόμενες δύο εβδομάδες, καθώς η ερευνήτρια επεξεργαζόταν και τις υπόλοιπες σελίδες, προσπάθησα με κάθε τρόπο να βρω κάποιον να τις μεταφράσει. Τέσσερις επαγγελματίες τα παράτησαν μετά από τις τρεις πρώτες σελίδες. Ένας φίλος που του κίνησε το ενδιαφέρον μου υποσχέθηκε να το κάνει σε μερικές μέρες, αλλά σταμάτησε μετά την πρώτη γραμμή. Μια φοιτήτρια, ενθουσιασμένη με την προοπτική να χρησιμοποιήσει τη μετάφραση για την επί πτυχίω διατριβή της, πήρε αντίγραφα μερικών σελίδων για να τις μεταφράσει, αλλά μετά έπαψε να απαντά στα τηλεφωνήματά μου.

Ο νονός μου τα έβρισκε τρομερά αστεία όλα αυτά. Δεν ήταν μορφωμένος, αλλά σεβόταν την ιστορία της Ελλάδας. Ήταν στην ίδια αντιστασιακή οργάνωση με την Όλγα, αλλά δεν την είχε γνωρίσει ποτέ. Γι' αυτόν, όλοι αυτοί οι μεταφραστές ήταν ερασιτέχνες, άνθρωποι που δεν τους ένοιαζε η ιστορία της πατρίδας. Αφού του είπα για τη φοιτήτρια με τη διατριβή, μου υποσχέθηκε αυθόρμητα να κοιτάξει το χειρόγραφο. Μετά από μία βδομάδα μόνο, μου έδωσε μια χειρόγραφη μετάφραση όλου του κειμένου, ζητώντας συγγνώμη που δεν τελείωσε πιο γρήγορα.

Η μετάφρασή του έδειχνε ότι αυτά τα χαρτιά δεν ήταν απλώς ένα ημερολόγιο, αλλά μια σειρά από διαδοχικά γράμματα από την Όλγα προς το μεγαλύτερο παιδί της, τη Νέλη, τη μητέρα μου.

Πέρασα πολλές νύχτες με μόνη συντροφιά την αφήγηση της Όλγας, ερευνώντας την ιστορία της Ελλάδας στον πόλεμο και βρίσκοντας τη θέση εκείνης μέσα σ' αυτόν. Το πνεύμα της ήταν μαζί μου κάθε βράδυ καθώς δούλευα. Η φωνή της, μερικές φορές επιτιμητική, μερικές φορές απαλή και γλυκιά, με ωθούσε

—σχεδόν ένιωθα την ανάσα της στον ώμο μου—, χωρίς ποτέ να με αφήνει να ξεχάσω ή να καθυστερήσω.

Με αυτό τον τρόπο η ιστορία διαμορφώθηκε σιγά σιγά. Και τώρα, μέσα από τα κείμενά της και τις αφηγήσεις των παιδιών της, επιτέλους, μπορεί να βγει στο φως η ιστορία της Όλγας.

Τις δικές της ημερολογιακές εγγραφές τις παραθέτω υπό τον τίτλο «Όλγα». Τα υπόλοιπα αποτελούν τη δική μου αφήγηση.

Εισαγωγή

Όλγα

Δεν είμαι καλή στο τρέξιμο. Λένε ότι είμαι δυνατή, αλλά τους ξεγελάει το μάτι μου. Όσοι έχουν καλό μάτι μπορούν να ξεγελάσουν όποιον θέλουν.

Δεν έχει σημασία, όμως. Μπορούσα να τρέξω όταν χρειαζόταν. Ξάφνιασα και τον εαυτό μου βλέποντας πόσο γρήγορα μπορούσα να τρέξω.

Ξάφνιασα τον εαυτό μου για πάρα πολλά πράγματα, εδώ που τα λέμε.

Άνοιξη του 1942

Έτσι που τρέχουν πάνε γυρεύοντας να πέσουν. Τρέχουν και οι δύο υπερβολικά γρήγορα. Το ξέρουν.

Είναι ο φόβος. Ο φόβος μην τους δουν. Το καμουφλάζ –τα μαύρα ρούχα και η μπογιά στο πρόσωπο– είναι άχρηστο απόψε σ' αυτόν το δρόμο πάνω στο λόφο, όπου η πανσέληνος τους μετατρέπει σε σιλουέτες που θα μπορούσε να τις δει μια γερμανική περίπολος από χιλιόμετρα. Όμως, δεν έχουν το χρόνο να πάνε από τις κακοτράχαλες ρεματιές. Ο δρόμος είναι η μοναδική τους επιλογή. Γι' αυτό τρέχουν.

Ο ένας γλιστρά, ο σάκος που κρατά βροντάει δυνατά στο έδαφος – κάτι σπάει μέσα.

Δεν ωφελεί να τα βάζουν ο ένας με τον άλλο, οπότε δεν το κάνουν. Δεν έχουν καν το χρόνο να δουν τι έσπασε. Έχουν ακόμη δρόμο μέχρι τη γέφυρα.

Τη νύχτα η ξύλινη αψίδα μοιάζει γιγάντια, πολύ ψηλότερη απ' ό,τι είναι.

Φτάνουν. Σκαρφαλώνουν κάτω από τα στηρίγματα, ένας από κάθε πλευρά, με τα παπούτσια τους, που γλιστρούν, να χώνονται στις στενές κόγχες εκεί που διασταυρώνονται τα ξύλα. Στη συμφωνημένη απόσταση, ψαχουλεύουν μέσα στους σάκους που κρέμονται από το λαιμό τους. Δεν υπάρχει κολλητική ταινία στα εφόδιά τους. Τους τελείωσε πριν από μια βδομάδα. Πρέπει να τα καταφέρουν σπρώχνοντας και σφηνώνοντας γερά τους κυλινδρικούς δυναμίτες στις κόγχες των ξύλινων στηριγμάτων. Μετά μπαίνουν τα καλώδια, οι πυροκροτητές, οι αναφλεκτήρες και ο χρονοδιακόπτης – όλα παρμένα από ένα απόθεμα ακατέργαστων υλικών, συχνά αυτοσχέδια, φτιαγμένα από κλεμμένα εξαρτήματα. Με την πώση στο δρόμο έσπασε ένας από τους χρονοδιακόπτες, οπότε δεν τους μένει παρά να ελπίζουν ότι τα εκρηκτικά από τη μία πλευρά της γέφυρας θα πυροδοτήσουν και τους πυροκροτητές από την άλλη. Διαφορετικά, καθώς η γέφυρα είναι τυπική, υπερενισχυμένη βρετανική κατασκευή πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, αν δε γίνει αυτό και οι δυναμίτες εκραγούν μόνο στη μία πλευρά της, μπορεί και να μην πέσει.

Κουρδίζουν ελατήρια, βάζουν χρόνους και ελπίζουν.

Όταν σκάνε τα εκρηκτικά και κατακάθεται η σκόνη και ο κουρνιαχτός, βλέπουν ότι η γέφυρα στέκει ακόμη επιβλητική κάτω από τη λάμψη της πανσελήνου. Δεν τολμούν να κοιταχτούν – ξέρουν ότι δεν έχουν ούτε τα υλικά ούτε το χρόνο για μια δεύτερη προσπάθεια.

Μετά, σιγά σιγά, οι ξύλινες σανίδες αρχίζουν να μετακι-

νούνται τριζώντας υπόκωφα, και από το φαράγγι βγαίνει ένα μουγκρητό σαν από στόμα ακρωτηριασμένου ζώου. Η γέφυρα καταρρέει με σπιλ.

Την κοιτάζουν για πολλή ώρα με δέος, με τη σκέψη τους να έχει σκαλώσει στη δύναμη δύο μόνο ανθρώπων ενάντια σε μια τέτοια κατασκευή.

Τα σημεία στήριξης πέφτουν τελευταία, αφήνοντας το φαράγγι όπως ήταν ίσως πριν ακόμη και από την εποχή των Τούρκων – οπωσδήποτε πριν από τους Βρετανούς, τους Ιταλούς και τους Γερμανούς. Ίσως ήταν έτσι επί των ημερών του Αριστοτέλη.

Μετά, αφού γιορτάσουν το γεγονός με ένα χτύπημα στην πλάτη και ένα σφίξιμο στον ώμο, διασχίζουν πάλι τη ρεματιά, χωρίς να βιάζονται αυτή τη φορά – δύο κατάκοποι εργάτες. Μπορεί να τους έπιαναν οι Γερμανοί, αλλά ούτε που το υπολόγιζαν. Τέτοιες στιγμές δεν τους ένοιαζε.

Δεν υπάρχουν άλλοι πανηγυρισμοί. Μπορεί να έσπασαν μία από τις περιφερειακές γραμμές ανεφοδιασμού των Γερμανών, αλλά για να το καταφέρουν αυτό η Όλγα και ο συνεργάτης της κατέστρεψαν ένα κομμάτι της Ελλάδας.

Όμως, η Αντίσταση ήταν πλέον παρούσα.

Θεατρίνα

(Τέσσερα χρόνια νωρίτερα
Αύγουστος 1938 - Ιανουάριος 1939)

Αθήνα

Μπήκαν σαν μπουλούκι στην πλατεία. Αξιολύπητο θέαμα! Ο πρώτος ήταν κοντός. Φορούσε ένα παντελόνι με σακουλιασμένα γόνατα που τον έκαναν να φαίνεται πως διαρκώς σκοντάφτει. Πίσω του ήταν ο ψηλότερος της ομάδας – το παντελόνι του ήταν τόσο κοντό, που τον έκανε να μοιάζει με τρελό, ή αλήτη. Μετά, ακολουθούσε κάποιος με τέλειο κοστούμι. Αλλά πόσο εύκολα είχε χαθεί η αξιοπρέπειά του, και πόσο ανόητα έδειχναν τα καλά του ρούχα εδώ, τούτη την ώρα.

Ήταν εβδομήντα άτομα – τους είχαν αρπάξει στρατιώτες από κρεβάτια, από κουζίνες, από γραφεία. Όλοι ήταν θυμωμένοι. Δεν είχαν χωνέψει αυτό που τους συνέβη και απαιτούσαν δικαιώματα που δεν είχαν πια. Πώς ήταν δυνατόν σε καιρό ειρήνης; Ήταν απλώς δημοσιογράφοι που έγραφαν την αλήθεια, κομμουνιστές που απαιτούσαν αλλαγή ή ειρηνιστές που θύμωναν όταν κάποιος διαφωνούσαν μαζί τους.

Έσκαγαν μέσα στη ζέση της Αθήνας, αλλά δεν υπέκυπταν, όπως ο άντρας με το κοστούμι που δεν έβγαζε το σακάκι του, ή οι δύο κομμουνιστές που σηκώνονταν βαριεστημένοι όταν τους διέταζαν οι στρατιώτες, και μετά από λίγο κάθονταν ξανά.

Έτσι περίμεναν όλο το μεσημέρι στη ζεστή πλατεία, μερικοί ξεχνώντας πού βρίσκονται και κοιτάζοντας καλά καλά τις νοικοκυρές που έκαναν τα μεσημεριανά τους ψώνια. Άρχισε να φυσά ένα δροσερό αεράκι, και η ζέστη υποχώρησε· το απόγευμα μπορεί να ήταν ευχάριστο.

Οι στρατιώτες κάπνιζαν ακουμπισμένοι στον τοίχο της εκκλησίας, στη μοναδική σκιά. Ένας από τους κρατούμενους, χαμογελώντας – τι τόλμη!– έκανε νόημα σ' ένα στρατιώτη που κάπνιζε, ανοιγοκλείνοντας τα δάχτυλα για ένα τσιγάρο. Ο στρατιώτης τού πέταξε ένα και γέλασε με το συνάδελφό του, επειδή ο κρατούμενος δε θα μπορούσε να το ανάψει. Έπαψαν να γελούν όμως όταν ένας άλλος κρατούμενος έβγαλε αναπτήρα. Ο τολμηρός τύπος άναψε το τσιγάρο και έδωσε και στους άλλους να τραβήξουν τζούρα. Η αστυνομία τούς πήρε τα τσιγάρα και τα ρολόγια, αλλά ξέχασε τους αναπτήρες!

Μια κίνηση ανάμεσα στους κρατούμενους, και κάποιοι βγαίνει από το σωρό, περνάει περήφανα δίπλα από τους στρατιώτες και βγαίνει από την πλατεία. Έγινε σε δευτερόλεπτα. Οι στρατιώτες τον κοίταζαν χωρίς να αντιδρούν. Μπορούσαν να σταματήσουν κάποιον που έτρεχε. Μπορούσαν να τον ρίξουν κάτω, ή να τον πυροβολήσουν. Αυτός όμως δεν έτρεχε. Τον κοίταζαν λοιπόν σαν βλάκες, μέχρι που εκείνος απομακρύνθηκε αρκετά, και δεν μπορούσαν πια να τον πιάσουν. Μετά απ' αυτό, οι στρατιώτες ήταν σε επιφυλακή για λίγο. Ύστερα ακούμπησαν ξανά στον τοίχο χαλαρά και άρχισαν να καπνίζουν πάλι.

Μετά από μια ώρα μπήκε στην πλατεία ο άνθρωπος που ήξεραν όλοι. Ο κοντόχοντρος ήρωας πολέμου και τύραννος, ο Ιωάννης Μεταξάς, με μπριγιαντίνη στα μαλλιά, καλοσιδερωμένο κοστούμι και αυστηρό πρόσωπο. Πήγε με βαριά βήματα στο χώρο που υπήρχε ανάμεσα στους στρατιώτες και τους κρατούμενους. Ο θόρυβος σταμάτησε. Οι καθισμένοι κρατούμενοι σηκώθηκαν κι όσοι ήταν όρθιοι στάθηκαν πιο ίσια.

Ο πρωθυπουργός ύψωσε το πιγούνι – μια συνήθεια που τον

έκανε να νιώθει πιο ψηλός. Κοίταξε όλους τους κρατούμενους γυρίζοντας το κεφάλι από αριστερά στα δεξιά κι από τα δεξιά στα αριστερά. Ήθελε να δείχνει αυστηρός και τρομακτικός, αλλά έτσι όπως ήταν κοντός και χοντρός έμοιαζε με πατέρα. Και η φωνή του ήταν ψιλή για δικτάτορα.

«Άνδρες! Θα τελειώσετε γρήγορα από δω. Υπογράψτε τα χαρτιά που θα σας δώσουν. Συμφωνήστε να στηρίζετε την ελληνική κυβέρνηση. Έρχεται πόλεμος στην Ευρώπη και πρέπει να είμαστε ενωμένοι. Αυτό σας ζητώ».

Έκανε ένα μικρό νεύμα, μαζί με ένα τελείως αμυδρό χαμόγελο. Φυσικά, θα υπέγραφαν όλοι – ήταν σίγουρος.

«Όχι, κύριε...»

Ήταν η άμεση αντίδραση από το συντάκτη μιας σοσιαλιστικής εφημερίδας. Το «κύριε» δεν το πρόσθεσε από σεβασμό. Απλώς τον είχαν αναθρέψει με καλούς τρόπους.

«Όχι, κύριε! Δε θα το υπογράψουμε το χαρτί σας!»

Ο στρατηγός Μεταξάς αισθάνθηκε σαν να τον χαστούκι-σαν. Ο συντάκτης το κατάλαβε.

«Μας πήρατε από τα σπίτια μας. Κύριε, πρέπει να ξέρετε ότι πολλοί εδώ συνελήφθησαν μπροστά στις οικογένειές τους, μέσα στη νύχτα».

Οι περαιοτικοί σταματούσαν τώρα, καθώς ένιωθαν ότι δεν ήταν επικίνδυνο να ακούσουν το διαπληκτισμό ανάμεσα στον πρωθυπουργό και το δημοσιογράφο.

Ο Μεταξάς τρέμει λίγο και είναι σίγουρος ότι όλοι το αντιλαμβάνονται. Προσπαθεί να μιλήσει με σταθερή φωνή. Για όσους τον ακούν, ψιθυρίζει:

«Εσείς οι δημοσιογράφοι γράφετε ψέματα για το βασιλιά και τη βασιλική κυβέρνηση. Κάνετε τον κόσμο να μισεί την ίδια του την πατρίδα».

«Όχι, κύριε! Αγαπώ την Ελλάδα και της είμαι αφοσιωμένος».

Ο Μεταξάς λέει ότι η αφοσίωση στην Ελλάδα και η αφοσίωση στην κυβέρνηση είναι το ίδιο πράγμα.

«Όχι, κύριε, κάνετε λάθος!» Ο δημοσιογράφος φώναζε τώρα. «Το καθεστώς σας δεν είναι η Ελλάδα».

«Τότε θα σαπίσεις στη φυλακή!»

«Τότε θα σαπίσω στη φυλακή».

Ο στρατηγός δεν καταλαβαίνει γιατί είναι τόσο γαλήνιος ο δημοσιογράφος. Πώς γίνεται να δείχνει σαν να έφυγε ένα βάρος από πάνω του;

Τότε ένας άντρας στην πρώτη σειρά προτάσσει το σώμα του, σαν να τον κρατούν, και φωνάζει ότι ο πρωθυπουργός δεν έχει το δικαίωμα. Ένας στρατιώτης σηκώνει το τουφέκι, τον σημαδεύει και οπλίζει. Ο Μεταξάς κάνει λίγο πίσω, χωρίς να σταματήσει το στρατιώτη.

Ακούγεται ένα ουρλιαχτό από την ομάδα τότε, από κάπου στο βάθος. Κάποιος τον αποκαλεί δολοφόνο, απάνθρωπο κτήνος.

Ένας στρατιώτης τρέχει ανάμεσα στους κρατούμενους και σέρνει αυτόν που μίλησε μπροστά στο στρατηγό, ενώ εκείνος φωνάζει ακόμη.

Είναι τώρα πρόσωπο με πρόσωπο.

Ο άντρας που φωνάζει απαιτεί να τους αφήσουν, απαιτεί ελευθερία και δημοκρατία στην Ελλάδα.

Ο στρατηγός βγάζει το πιστόλι από τη θήκη του –πολύ αδέξια για στρατιωτικό–, τον σημαδεύει στο κεφάλι και πυροβολεί.

Ο άντρας πέφτει.

Ο στρατηγός βάζει πάλι το πιστόλι στη θήκη τρέμοντας, και υψώνει προκλητικά το πιγούνι.

Οι κρατούμενοι δεν ήξεραν ότι τα λόγια σκοτώνουν τόσο γρήγορα. Η Ελλάδα ανέκαθεν ήταν μια χώρα φωνακλάδων, μια χώρα ανθρώπων ζωντανών. Κοιτάζουν τον νεκρό και προχωρούν μπροστά, χωρίς να αντιλαμβάνονται τι κάνουν. Οι στρατιώτες, που έχουν σοκαριστεί κι αυτοί με την ευκολία που σκότωσε ο στρατηγός, αργούν να σηκώσουν τα τουφέκια τους. Ο Μεταξάς αναγκάζεται να τους διατάξει να το κάνουν. Ο όχλος σταματά.

Ο Μεταξάς έμοιαζε να τους παρακαλεί τώρα.

«Το φταιξιμίο ήταν δικό του», λέει. «Εσείς απλώς υπογράψετε το χαρτί και θα είστε όλοι ελεύθεροι. Σταματήστε αυτή την προδοσία».

Βγήκε από την πλατεία με βηματισμό παρέλασης, τα χέρια μπρος-πίσω – πάντα στρατιωτικός.

Όταν έφυγε ο στρατηγός, η ομάδα φάνηκε να χάνει το θυμό της. Οι κρατούμενοι είχαν δει αρκετά. Έτσι, όταν τους διέταξαν οι στρατιώτες, προχώρησαν αδιαμαρτύρητα προς τη φυλακή.

Οι στρατιώτες είχαν ξεχάσει το πτώμα στην πλατεία. Μερικά λεπτά αργότερα πλησίασαν ένας άντρας και δύο γυναίκες. Δε χύθηκαν δάκρυα. Απλώς τον πήραν.

Την ίδια μέρα, στο κέντρο της Αθήνας

Το πρωί τα πόδια της πετούσαν, αλλά είναι πια μεσημέρι, και τα φτερά της έχουν πέσει. Περιπάτησε όλη την Αθήνα. Πήγε σε πενήντα δύο μαγαζιά. Σε όλα το ίδιο θέατρο. Οι μαγαζάτορες της έκαναν τεμενάδες γιατί την περνούσαν για πελάτισσα, αλλά όταν τους ζητούσε δουλειά τα μάτια τους γίνονταν αδιάφορα και εστίαζαν αλλού, γύρω της και πίσω της, λες και ήταν αόρατη. Κανείς δε χρειάζεται καθαρίστρια, κανείς δε χρειάζεται μια γυναίκα που ξέρει αγγλικά. Λυπούμαστε, λένε όλοι – χωρίς να λυπούνται καθόλου.

Σ' ένα μαγαζί απόκεντρο, ένα μικρό πρακτορείο μεταφορών, την αφήνουν να καθαρίζει. «Δεν υποσχόμαστε τίποτε», λένε οι ιδιοκτήτες καθώς της δίνουν τη σφουγγαρίστρα. «Δεν υποσχόμαστε τίποτε...»

Επί είκοσι λεπτά η γυναίκα κάνει το πάτωμα να αστράφτει. Σκύβει κάτω από τα γραφεία, φτάνει στις γωνίες, γενικά σε σημεία που δεν είχε κάνει κανείς τον κόπο να καθαρίσει ως εκείνη τη στιγμή. Επί είκοσι λεπτά πλένει και βγάζει κάθε βρομιά,

καθαρίζοντας τσίχλες, χυμένους καφές και ποντικόσκατα. Όλα αυτά τα είκοσι λεπτά προσπαθεί να μη θυμάται τα λόγια των γυναικών που τη δίδαξαν, των γυναικών που δε θα μπορούσαν ποτέ να τη φανταστούν τόσο φτωχή, σε τέτοια ανάγκη, τόσο απελπισμένη. Διώχνει αυτά τα λόγια μακριά απ' το νου της, όμως αυτά επιμένουν να τριβελίζουν το μυαλό της, να τη βασανίζουν ακόμη πιο πολύ, κι έτσι δε βλέπει ότι ο πράκτορας δεν έχει μπει στον κόπο να μετακινηθεί από το γραφείο του. Σφουγγαρίζει γύρω από τα παπούτσια του χωρίς να το καταλάβει.

Λαχανιασμένη, αλλά ικανοποιημένη, τελειώνει. Τα καλά της ρούχα έγιναν χάλια και ολόκληρη είναι εμποτισμένη με τη μυρωδιά απορρυπαντικού.

Η γυναίκα του πράκτορα την κοιτάει από πάνω μέχρι κάτω, κάνει ένα αποδοκιμαστικό «τυ τυ τυ» και της δείχνει την πόρτα. Δεν έκανε καλή δουλειά.

Η γυναίκα δε φέρνει αντίρρηση – δεν έχει τίποτε να πει. Παίρνει την τσάντα της και φεύγει από το μικρό γραφείο χωρίς να κοιτάξει πίσω της· με το κεφάλι ψηλά, τους ώμους πίσω.

Πιο κάτω, σε κάποιο δρομάκι όπου πιστεύει ότι δεν τη βλέπει κανείς, στηρίζει το κορμί της σ' έναν τοίχο. Μοιάζει με κούκλα. Το πρόσωπό της είναι άδειο, χωρίς θυμό, χωρίς κανένα συναίσθημα. Αφηρημένα αγγίζει την τσάντα της και βγάζει μια φωτογραφία. Την κοιτάζει, ακίνητη όπως κι ο αέρας γύρω της, και ξαφνικά αρχίζει να κλαίει. Σ' αυτή την πόλη όπου κανείς δεν προσέχει τον άλλο, κάποιοι την κοιτάνε καθώς περνούν. Δε σταματούν όμως. Ίσως επειδή η θλίψη της είναι πολύ δυνατή· ή, επειδή την εκφράζει δημόσια, κάτι που μοιάζει με αγένεια. Μπορεί και να φοβούνται αυτή τη γυναίκα που κλαίει μόνη της. Καλύτερα μακριά της. Έτσι, δεν την πλησιάζουν.

Αργότερα δε θυμάται πώς βγήκε από κείνο το δρομάκι, ούτε και τη διαδρομή μιας ώρας με το λεωφορείο για να γυρίσει στη Γλυφάδα. Θυμάται μόνο τη μυρωδιά της ντομάτας και του σκόρδου που τη χτύπησε όταν κατέβηκε από το λεωφο-

ρείο. Θυμάται ζεστές φωνές και ήχους από ποτήρια και πιάτα – ήχους ζωής. Οι μυρωδιές την τραβούν απέναντι, σ’ εκείνη τη μικρή πλατεία. Περνά την πόρτα της ταβέρνας.

Θυμάται ότι επί μία ώρα έτρωγε, αστειευόταν και γελούσε μαζί με τους άλλους θαμώνες, όχι σαν μια γυναίκα μόνη και φτωχή, αλλά σαν να ήταν μία απ’ αυτούς, έχοντας τη δυνατότητα να συμμετέχει στα πνευματώδη αστεία τους και να μοιράζεται μαζί τους την καλή διάθεση.

Ναι, το χρειάζεται αυτό, και το ρουφάει μαζί με τη ρετσίνα. Μία ώρα απολαμβάνει, αδιαφορώντας για το γεγονός ότι δεν είχε λεφτά να πληρώσει γι’ αυτήν τη μικρή κλοπή ζωής. Η τσάντα δίπλα της είναι άδεια. Μόνο η φωτογραφία την ανακαλεί στην τάξη και προσπαθεί να της θυμίσει το γραφείο μεταφορών και ότι οι φίλοι γύρω της είναι της στιγμής. Επί μία ώρα η Όλγα αγνοεί την τσάντα της, και δεν επιθυμεί τίποτε άλλο. Η ζωή της είναι αυτή η ώρα. Νιώθει την ικανοποίηση που αντλεί από το να μην έχει άλλη έγνοια στο μυαλό της πέρα από ένα πεταχτό φλερτ ή από το αν θα φάει άλλο ένα κομμάτι ψωμί.

Αυτή η χαρούμενη ώρα περνάει. Αναπόφευκτο. Η ταβέρνα αδειάζει – μένουν μόνο δύο γέροντες που παίζουν τη δέκατη τρίτη παρτίδα τους. Οι ήχοι των δρόμων σβήνουν, τα παιδιά έχουν πάψει το σαματά: τώρα ασφυκτιούν καθώς τα πλένουν μανάδες σε σπίτια που δε βλέπει. Σκυλιά κουλουριάζονται σε γωνίες, γλείφοντας πληγές από ψώρα και τοιμήματα ψύλλων. Άλογα και κάρρα κλειδώνονται. Τα πράγματα γύρω της έχουν αλλάξει κάπως. Τώρα αυτή είναι το κέντρο: η Όλγα, και η τσάντα της!

Ο σερβιτόρος χαμογελάει και τη ρωτά αν θέλει τίποτε άλλο.

«Όχι, είμαι εντάξει», λέει και μένει καθισμένη μόνη μέσα στην ησυχία.

Πάντα θεωρούσε ότι είναι θαρραλέα, αλλά απόψε δεν είναι. Απόψε νιώθει αδύναμη, ένα τίποτα, έτσι όπως είναι καθισμένη σ’ εκείνο το μαξιλάρι πάνω στον πάγκο με τη μικρή, άδεια τσάντα δίπλα της. Αφήνουν το λογαριασμό στο τραπέ-

ξι, αλλά εκείνη προσποιείται ότι δεν τον βλέπει. Ο σερβιτόρος κλείνει τα παράθυρα. Οι γέροντες δείχνουν να είναι στο τέλος της παρτίδας –η Όλγα εύχεται να κρατούσε το παιχνίδι τους αιώνια–, ο ένας από τους δύο κατεβάζει το τελευταίο ούζο του και δεν παραγγέλνει άλλο. Το φως σβήνει στην κουζίνα. Τραβάνε μέσα το χαλάκι από την εξώπορτα.

Όμως, το θάρρος δεν έρχεται.

Έρχεται ο σερβιτόρος και την παρακαλεί να πληρώσει το λογαριασμό. Είναι ώρα πια να κλείσουν.

Ο σερβιτόρος δεν καταλαβαίνει τι προσπαθεί να του πει, και φέρνει έξω τον αδερφό του το μάγειρα, που καταλαβαίνει πολύ καλά.

Εκείνη κάθεται μαζεμένη στο τραπέζι, που της έφερε τόση χαρά, ενώ αυτοί, όρθιοι δίπλα της, την εξευτελίζουν. Αυτή που έχει παίξει με πριγκιπόπουλα, που έχει γεννήσει πέντε όμορφα παιδιά, που έχει στήσει ένα μαγαζί ακριβώς σαν το δικό τους. Εκείνοι όμως δεν τα ξέρουν αυτά. Δεν μπορούν να τα ξέρουν. Έτσι προσβάλλουν και χλευάζουν. Σε μια στιγμή νομίζει ότι θα τη χαστουκίσουν – και θα είχαν το δικαίωμα. Πριν από μία ώρα ήταν μια γυναίκα χωρίς λεφτά. Τώρα είναι μια κλέφτρα, μια αλήτισσα.

Τα δέχεται όλα –πλήρης εξόφληση!– και φεύγει ζαρωμένη. Κόσμος περνάει και κάνει πως κοιτάει αλλού.

Όλγα

«Ποτέ μη σκύψεις το κεφάλι, κορίτσι μου. Μη φτάσεις ποτέ εκεί».

Αυτή ήταν η εντολή της Έλλης. Η σοφία ενός παιδιού του δρόμου, μια σοφία που την κουβαλούσα χρόνια. Όταν τη χρειάστηκα, όταν το κεφάλι μου έσκυψε στ' αλήθεια, αυτά τα σοφά λόγια δε με έσωσαν. Αυτή τη νύχτα, το μόνο που έβλεπα στο δρόμο της επιστροφής ήταν τα πόδια μου κι ένα βρόμικο μονοπάτι. Το γεμάτο στομάχι δε βοηθούσε καθόλου. Μου υπενθύμιζε συνέχεια την κατάντια μου. Διότι τέτοιες στιγμές δεν υπάρχει εύσπλαχνος ουρανός· μόνο ένα μίσος που εκτείνεται στην αιωνιότητα και ισοπεδώνει τα πάντα.

Είχαν καιρό να με κατακρίνουν τόσο.

Κάποτε, δεν πάει πολύς καιρός, ήμουν ευτυχισμένη, όπως κάθε γυναίκα που έχει θηλάσει παιδί. Ο θηλασμός μού χάριζε την ευτυχία. Εσύ ήσουν η πιο γλυκιά. Τα χεράκια σου σφίγγονταν κι άνοιγαν, και ξανά σφίγγονταν καθώς θήλαζες· και όταν χόρταινες, τα πόδια σου τεντώνονταν. Εγώ σου σκούπιζα το στόμα και το ανασηκωμένο χειλάκι σου. Ποτέ δεν έκλαιγες. Πάντα ήσουν ευχαριστημένη με τη μοίρα σου, με αυτά που σου χάριζε η ζωή. Ποτέ, όσο ήμαστε μαζί, δεν παραπονέθηκες για μένα. Τόσο τέλεια γεννήθηκες εσύ, κι εγώ ήμουν τόσο ταιριαστή για μάνα σου.

Κι από μάνα, έγινα μια αλήτισσα που έκλεψε φαί από καλούς ανθρώπους. Εκείνοι οι γέροντες με το τάβλι είχαν τη λεπτότητα να μην κοιτάζουν όσο οι άλλοι με ντροπιάζαν. Αυτοί ήταν πραγματικά σοφοί. Πέρασαν μέσα από πολέμους, έζησαν

την προσφυγιά και αντιμετώπισαν κάθε είδους κρίση, αλλά είχαν επιζήσει· και, γέροι πια, έπαιζαν ζάρια χωρίς καμία έγνοια για το χρόνο και τη ζωή τους που κόντευε να τελειώσει.

Δεν είχα ζήσει πόλεμο και δεν είχα γνωρίσει φτώχεια μέχρι εκείνη τη στιγμή· και στην πρώτη δυσκολία απέτυχα. Έχουν υπάρξει φορές στη ζωή μου που σκέφτηκα ότι αυτή η ζωή δεν ήταν για μένα. Εκείνη τη νύχτα δεν υπήρχε ο Μάικλ, ούτε η μητέρα Χατζιδάκη για να διαφωνήσουν μαζί μου.

Δε θα διαφωνούσαν, μου είπε κάποια φωνή απ' το άπειρο. Σκόρπισες τις στάχτες μιας καλής ζωής. Γι' αυτό είσαι εδώ.

Σε ένα διαμέρισμα στη Γλυφάδα, εκείνο το βράδυ

Είναι ένα σαραβαλιασμένο, κακοχτισμένο σπίτι με ρωγμές και γερά πατώματα, ένα κτίριο όπου κανείς δε μιλά σε κανέναν, και οι γείτονες αποφεύγουν τους χαιρετισμούς περνώντας σκυφοί και μουρμουρίζοντας. Όταν φτάνει στο κεφαλόσκαλο του μικρού της δωματίου πικραίνεται βλέποντας τις κλειστές πόρτες των άσπλαχνων γειτόνων.

Όλα θα τελείωναν γρήγορα. Ένα γύρισμα στο λεβιέ της στόφας που τρίζει και βρομάει. Ποτέ στη μακροχρόνια ζωή της αυτή η στόφα δε θα είχε επιτελέσει τέτοια υψηλή υπηρεσία.

Ένα γύρισμα ενός λεβιέ...

Παίρνει μια βαθιά ανάσα και ψάχνει στην τσάντα για το κλειδί της. Ένα γύρισμα του λεβιέ, και το χρέος θα πληρωθεί...

«Μιλάς σοβαρά;» ρωτάει η μητέρα Χατζιδάκη. «Αυτό θέλεις να κάνεις;»

«Έχει το δικαίωμα», λέει η Έλλη. «Δική της είναι η ζωή.»

Η μητέρα Χατζιδάκη αναστενάζει και γυρίζει απ' την άλλη

– από τότε που τη θυμάται η Όλγα, η μητέρα Χατζιδάκη πά-
ντα στρέφει το κεφάλι της αλλού.

«Τα κορίτσια μου... Θα τους λείψω».

«Όχι!» λέει η μητέρα Χατζιδάκη κοιτάζοντας πάνω από τον
ώμο της. «Δε θα τους λείψεις μετά απ' αυτό που έκανες».

«Μα δεν είχα επιλογή!» φωνάζει η Όλγα. «Μητέρα, ξέρεις
ότι δεν είχα επιλογή».

«Επιλογή;» ρωτάει η μητέρα Χατζιδάκη. «Μιλάς για επιλο-
γή; Σαν την επιλογή που είχα εγώ όταν σ' έφεραν βρέφος σε
μένα, να σε μεγαλώσω. Μη μου λες εμένα για επιλογή! Η ζωή
είναι να επιλέγεις, και να μετανιώνεις γι' αυτό που επέλεξες».

«Μα είναι αυτός ο δρόμος;»

«Πρέπει να βρεις μόνη σου το δρόμο σου, κορίτσι μου», λέει
η μητέρα Χατζιδάκη.

«Το δικό σου δρόμο», συμπληρώνει η Έλλη.

«Θα πάω στην κόλαση;»

«Δεν ήσουν ποτέ κορίτσι του κατηχητικού. Τι σε νοιάζει η
κόλαση;»

Έτσι, με πικρές σκέψεις, ψάχνει για το κλειδί της. Όμως, δεν
είναι στην τσάντα της. Κοιτάζει πάλι. Την αδειάζει στο κρúο,
τσιμεντένιο πάτωμα και ψάχνει κάθε πτυχή εκείνης της μικρής
τσάντας ξανά και ξανά, αλλά τίποτε. Θέλει απεγνωσμένα να
μπει σ' αυτό το δωμάτιο που μισεί, να γυρίσει ένα λεβιέ και
να κερδίσει τη δίκαιη, αιώνια καταδίκη της.

Καθώς ψάχνει πάλι, σκέφτεται ότι, δυστυχώς, ο μόνος άν-
θρωπος που μπορεί να της ανοίξει είναι η σπιτονοικοκυρά, μια
γριά χήρα στο παλιό διαμέρισμα δίπλα, που ξέρει ότι θα μυ-
ρίζει μούγλα και σκουπίδια από γεύματα φαγωμένα από και-
ρό. Μπορεί η Όλγα να είναι έτοιμη να αντιμετωπίσει την αιω-
νιότητα, αλλά ο φόβος να δει έναν ζωντανό άνθρωπο να ζει
μια ζωή αργού θανάτου την τρομοκρατεί.

Το χτύπημά της απαντιέται σχεδόν αμέσως. Ανοίγει μια καχύποπτη χαραμάδα.

Η Όλγα εξηγεί για το κλειδί.

«Ναι, ναι», απαντά η γυναίκα. «Έλα μέσα και θα βρω το κλειδί σε λίγο. Κάτσε».

Δεν μπορεί να προβάλει αντίρρηση. Το κλειδί θα έλθει όταν αποφασίσει να το φέρει η χήρα. Κόντρα σε όλες τις επιθυμίες του σώματός της, την οδηγεί σ' ένα μικρό τραπέζι.

Το δωμάτιο υποδοχής είναι μικρό, αλλά δεν έχει τη μυρωδιά των ηλικιωμένων, όπως περίμενε. Στην ατιμόσφαιρα διακρίνει ένα ευχάριστο άρωμα και στο τραπέζι, σ' ένα ρηχό βαζάκι, βλέπει γαρδένιες – ή μήπως είναι καμέλιες; Ξεθωριασμένες φωτογραφίες παιδιών και κιτρινωμένες κάρτες αφηγούνται τη ζωή της χήρας γεμίζοντας το χώρο πάνω στο τραπέζι και στον μπουφέ.

«Τα παιδιά μου», λέει η γριά δείχνοντας τις φωτογραφίες, σχεδόν αδιάφορα.

«Είναι όμορφα», απαντά η Όλγα, και το εννοεί – σχεδόν ρουφάει τα ξεθωριασμένα πρόσωπα.

«Δεν έρχονται ποτέ να με δουν...» μουρμουρίζει η γυναίκα ενώ παίζει στα χέρια της μία από τις φωτογραφίες. Είναι ο μικρότερος γιος της, το φως της ζωής της, η αγάπη της. Φιλάει το δάχτυλό της και αγγίζει τη φωτογραφία. Ξαναβάζει την κορνίζα στη θέση της με ακρίβεια τέτοια, ώστε να ταιριάζει ακριβώς στο παλιό της αυλάκι στη σκόνη.

«Οικογένεια!» λέει η χήρα. «Περηφάνια και ντροπή. Τι να κάνεις όμως; Δεν μπορείς να μην είσαι μάνα. Τα παιδιά είναι παιδιά. Δεν έρχονται ποτέ να σε δουν...»

Μετά απ' αυτή την απλή αναφορά –μοιάζει με ασυναίσθητη προτροπή–, η Όλγα απαλλάσσεται από το φορτίο της ντροπής της και μιλά σαν χείμαρρος, με υπόκρουση το ελαφρό σφύριγμα από το αναμμένο γκάζι και τα τριξίματα από τις καρέκλες. Αυτή η γυναίκα είναι ο πρώτος άνθρωπος στην Ελλάδα στον οποίο η Όλγα είπε για κείνη τη νύχτα, πώς άφησε την οικογένε-

νιιά της στην Αυστραλία, πώς σηκώθηκε απλώς από το κρεβάτι της κι έφυγε. Και είναι εδώ!

Η Όλγα κλαίει χωρίς φόβο, χωρίς να το καταλαβαίνει ότι κλαίει.

Η γυναίκα νιώθει άβολα. Μετά από μερικά αμήχανα δευτερόλεπτα βγαίνει από το δωμάτιο σέρονοντας τα πόδια και λέγοντας ότι πάει να της φέρει ένα μαντίλι.

Γυρίζει μ' ένα κουρέλι και μια απρόσμενη ερώτηση: «Πώς μπόρεσες ν' αφήσεις τα παιδιά σου;»

Δεν το λέει με σκληρό τρόπο. Αλλά είναι μια μαχαιριά για την Όλγα.

Υπάρχουν τόσα πολλά που μπορεί να πει, αλλά η Όλγα λέει λίγα μόνο για κείνη την τελευταία νύχτα: πώς σηκώθηκε πριν καταλάβουν ότι λείπει· πώς φίλησε τα κορίτσια που κοιμόνταν και πέρασε μέσα από το μικρό μαγαζί που είχε φτιάξει ο Μάικλ, με τους κάδους τους γεμάτους λάδι, με τα κοτόπουλα και τη μυρωδιά από λαισπωμένες πατάτες – όποτε μυρίζει πατάτες τής ραγίζει η καρδιά.

«Μα γιατί;» ρωτά η γριά. «Γιατί άφησες τα παιδιά σου;»

Θέλει να της πει. Θέλει να ακουμπήσει αυτή την ιστορία σε κάποιον άλλο, να τη διώξει από πάνω της. Η Όλγα έχει αρχίσει ήδη να μιλάει, να βγάζει το βάρος από μέσα της, αλλά πολύ σύντομα συνέρχεται καθώς διαισθάνεται ότι το ενδιαφέρον της χήρας περιορίζεται στο κουτσομπολιό.

Έτσι η Όλγα, αντί να της μιλήσει, της δείχνει τη φωτογραφία.

Η χήρα τής λέει ότι τα παιδιά της είναι πολύ όμορφα, και η Όλγα νιώθει να ξαναγίνεται μητέρα μετά από ένα χρόνο.

«Η Νέλη θα γίνει δεκαπέντε σε λίγο», της λέει. «Μετά είναι η Φρίντα, ένα χρόνο μικρότερη. Τα αγόρια την κυνηγούν κιόλας. Και η Τίνα...»

«Είναι πολύ μελαγχρινή», λέει η χήρα, που δείχνει να θαυμάζει την ομορφιά της Τίνας.

Η Τίνα! Μπορούσε να κάνει μεγάλους άντρες να σιωπή-

σουν με ένα βλέμμα που θα τους έριχνε μ' εκείνα τα μαύρα μάτια της. Η Όλγα βλέπει την Τίνα σε κάθε Έλληνα που συναντά στο δρόμο. Και κάθε φορά που κοιτάζει στον καθρέφτη.

«Ναι», της απαντά η Όλγα. «Μοιάζει πολύ πιο Ελληνίδα κι απ' τις δυο μας. Είναι έξυπνη αυτή. Πιο έξυπνη απ' όλους μας. Δεν ξέρω πώς έγινε και βγήκε από μέσα μου».

Η χήρα ρωτάει το όνομα του αγοριού.

Η Όλγα της λέει ότι αυτή και ο Νίκι καταλάβαιναν ο ένας τη σκέψη του άλλου. Ίσως επειδή είναι κουφός.

Πάντα ξεχνά πώς αντιδρά ο κόσμος στο γεγονός ότι ο Νίκι είναι κουφός. Το πρόσωπο της χήρας συννεφιάζει – σκουπίζει, υποτίθεται, κάτι από τη φωτογραφία με το δάχτυλό της. Δεν ξέρει τι να πει.

«Ο άντρας μου με έδερνε», λέει η Όλγα.

Είναι ψέμα.

Και η χήρα, ικανοποιημένη τώρα, κάνει ένα «το το το». Για τον Μάικλ. Τον δικό της Μάικλ, που είχε κάποτε αγαπήσει.

Η Όλγα ενοχλείται, αλλά συνεχίζει το ψέμα.

«Με έδερνε επειδή ζήλευε τους συναδέλφους μου. Εκείνους τους όμορφους ηθοποιούς· και τους τραγουδιστές».

Αυτό κινεί το ενδιαφέρον της χήρας, που ξεχνά τη Νέλη και τη Φρίντα και τον μικρό, κουφό Νίκι, τον βάνανσο άντρα, την εγκατάλειψη της οικογένειας.

«Ηθοποιός; Σοβαρά;»

Αφήνει τη φωτογραφία ανάποδα πάνω στο τραπέζι κι αρχίζει να λέει για τον δικό της γιο που ήθελε να γίνει ηθοποιός, σαν εκείνο τον Γιώργο Παππά. Αλλά ανακοινώνει με περηφάνια ότι του άλλαξε γνώμη. Η τέχνη της υποκριτικής είναι για τους τεμπέληδες. Οι άντρες πρέπει να γίνονται μηχανικοί ή γιατροί. Οι γυναίκες πρέπει να κάνουν παιδιά. Μετά παίρνει τα χέρια της Όλγας και ρωτά, χαμογελώντας πλατιά, αν δουλεύει σε καμιά ταινία τώρα.

Η Όλγα εκείνη τη στιγμή ευχήθηκε να μπορούσε να πει

αλήθεια σ' αυτή τη γυναίκα. Να φιλήσει τα ρυτιδιασμένα χέρια της και να ακουμπήσει πάνω στο μεγάλο στήθος της· και η χήρα να τη φιλήσει κι αυτή και να την κανακέψει. Δε λαχταρά να τη θαυμάζουν· να είναι μικρή επιθυμεί.

Απαντά πως όχι, δεν έχει δουλειά αυτή τη στιγμή.

Η χήρα παίρνει πάλι τη φωτογραφία και κάνει πως κοιτάζει τα μωρά της Όλγας, αλλά δεν τα βλέπει.

«Γιατί δε διδάσκεις τότε;» της λέει. Κάποιοι φίλοι της θεατρinhoι χρειάζονται δασκάλα, και βοηθό για τις δουλειές του σπιτιού. Η δουλειά δεν είναι ντροπή, ακόμη κι αν είναι χειρωνακτική. Σε τελική ανάλυση, το ότι είναι κανείς ηθοποιός δε σημαίνει ότι είναι τίποτε σπουδαίο.

Μια ώρα αργότερα, η Όλγα κάθεται στο τραπέζι της κουζίνας της δίπλα στη στόφα και σκαλίζει το μηρό της με μια καρφίτσα – της έχει μπει μια σκληήρα από την καρέκλα της χήρας. Έτσι που τσιμπάει το πόδι της με την καρφίτσα, πονάει περισσότερο· και όσο πιο πολύ πονάει, τόσο πιο βαθιά σημαίνει ότι της έχει μπει η σκληήρα, και πρέπει να τη βγάλει τώρα, πριν αφορμώσει. Λίγο αίμα και πόνος, αλλά μετά θα περάσει.

Θεατρίνοι, είχε πει η γριά.

Από τις πιο ευτυχισμένες στιγμές της Όλγας ήταν εκείνος ο θιάσος στο Ούλτιμο στην Αυστραλία. Ήταν φριχτός θιάσος, βαριετέ νούμερα και χάλια ηθοποιοί, αλλά εκείνη τη φορά που η Νέλη και η Φρίντα έπαιξαν τα παιδιά της Κορίνθου... Πρέπει να ήταν μόλις έξι και επτά χρονών, κοίταζαν συνέχεια σε λάθος κατεύθυνση, πήγαιναν συνέχεια σε λάθος μέρος...

Όμως, ποτέ της δεν ήταν τόσο περήφανη. Ποτέ δεν είχε νιώσει πιο κοντά στην καημένη τη μακαρίτισσα μητέρα Χατζιδάκη όσο όταν ήταν πάνω σ' εκείνη τη σκηνή. Τη φανταζόταν στην πρώτη σειρά να βλέπει τα κορίτσια της και να γνώφει ικανοποιημένη. «Μπράβο, κορίτσι μου! Ναι, κοίταξέ τες. Μ' έκανες περήφανη», θα της έλεγε.

Παρατάει τη σκληήρα και δοκιμάζει να βρει κανένα σταθμό

στο παλιό ραδιόφωνο. Υπάρχει μόνο ένα δελτίο ειδήσεων. Και όλες οι ειδήσεις είναι κακές: ένα θεατρικό έργο απαγορεύτηκε· κάμποσοι πέθαναν από δηλητηρίαση· ένας κομμουνιστής εκτελέστηκε επειδή αντιμίλησε στον πρωθυπουργό.

Μέχρι να κοιμηθεί, η Όλγα σκέφτεται με πόνο τα παιδιά της και τον Μάικλ. Θα ξυπνούν αυτή την ώρα.

Την ίδια μέρα στο Πίρμοντ του Σίντνεϊ

Η σκάλα είναι τόσο στενή και σκοτεινή, που γεμίζει με μια γκριζα αίσθηση το σπίτι. Οι κατασκευαστές αυτών των στενών χώρων θεωρούσαν τα παράθυρα πολυτέλεια· κι εκείνες οι μικρές, κίτρινες λάμπες από ψηλά δεν κάνουν τίποτε.

Η Τζιν ανεβάζει τη βαλίτσα της στη σκάλα. Είναι παχουλή, και η σκάλα δε χωράει κι αυτή και τη μεγάλη βαλίτσα δίπλα δίπλα· έτσι, ανεβαίνει ανάποδα σέρνοντας τη βαλίτσα, η οποία χτυπάει σε κάθε σκαλί. Κι όσο πιο πολύ προσπαθεί να μην κάνει θόρυβο, τόσο πιο πολύ χτυπάει.

«Μια στιγμή, να σε βοηθήσω».

Ο Μάικλ είναι στην κορυφή της σκάλας. Η Τζιν ξαφνιάζεται βλέποντας πόσο γέρος δείχνει. Δεν είναι ούτε πενήντα, αλλά τα μαλλιά του είναι φουντωτά και οι γέρικες πιτζάμες του σακουλιάζουν στην κοιλιά και στα γόνατα.

«Είναι γέρος», της είπε η κυρία Μίνι. «Βρες κανέναν νεότερο. Υπάρχουν ένα σωρό, για όνομα του θεού. Είναι ακόμη παντρεμένος, ξέρεις...»

«Έχετε δίκιο, κυρία», απαντά η Τζιν.

Πάντα πρέπει να συμφωνείς με τις καρκαξίες. Αν τις προσβάλεις, διαδίδουν φήμες – η Τζιν δεν έχει μάθει ακόμη ότι τις διαδίδουν έτσι κι αλλιώς.

Ο Μάικλ τρέχει κάτω αδέξια –έχει πλατυποδία–, βάζει το

χέρι του πάνω από το δικό της και σηκώνει ηρωικά τη βαλίτσα.

Τον ακολουθεί στο δωμάτιό του.

Έχει μπει σε κρεβατοκάμαρες αντρών, αλλά μόνο για να καθαρίσει. Και κανένας άντρας δεν ήταν στο δωμάτιο όσο ήταν κι αυτή μέσα – της το απαγόρευε η μητέρα της.

Εδώ, ο νευρικός είναι αυτός. Ενώ η Τζιν κάθεται στο κρεβάτι, ο Μάικλ σκύβει πάνω από την τουαλέτα, παίζοντας με ένα μπιμπελό-γάτα. Της αρέσει αυτό, το παιδί μέσα στον άντρα.

«Μη φοβάστε, κύριε Σταμπόλις. Δε δαγκώνω!»

«Ναι, ναι. Φυσικά...»

Εξακολουθεί να κάνει νευρικές κινήσεις. Η Τζιν περιμένει να μιλήσει αυτός πρώτος. Ο Μάικλ βηματίζει πάνω-κάτω, πάει να μιλήσει, το ξανασκέφτεται, περιμένει, μετά αρχίζει με μια πλατιά χειρονομία.

«Λοιπόν, γιατί άργησες τόσο πολύ, Τζιν; Σε περίμενα πριν από ώρες».

Του λέει για το πρόβλημα που είχε ο θείος της ο Σταν με τον κάλο του. Ήταν σοβαρό...

Καθώς του εξηγεί, ο Μάικλ παρακολουθεί τα νευρικά δάχτυλά της και βλέπει τις διαφορές ανάμεσα στην Τζιν και την Όλγα. Αυτό το κοντόχοντρο κορίτσι, που δεν είναι ακόμη ούτε είκοσι χρονών, είναι τόσο δροσερό και ροδαλό με την πλεχτή ζακέτα και τα βαριά παπούτσια. Θυμάται την Όλγα να κάθεται στο ίδιο αυτό κρεβάτι πριν από τόσα χρόνια, ίσως στην ίδια ηλικία που είναι η Τζιν τώρα, αλλά ευθυτενής, σαν γυναίκα ώριμη, φορώντας ένα αραχνούφαντο νεγκλιζέ και κοιτώντας τον με βαθιά, μαύρα μάτια κι ένα πλατύ σαγόνι που ακόμη και στα νεανικά της χρόνια σε προκαλούσε αν τολμούσες να της πας κόντρα. Ήταν όλα όσα δεν είναι η Τζιν. Η Τζιν είναι απαλή, ομοιόμορφη. Η Όλγα είχε τετράγωνους ώμους και σφιχτά λευκά μπράτσα, και χέρια με τέλεια δάχτυλα χωρίς το παραμικρό ψεγάδι, ακόμη και μετά από πέντε παιδιά και δεκαπέντε χρόνια στο μαγαζί. Τα δάχτυλα της Τζιν είναι ξεραμέ-

να και σκασμένα από το σφουγγάρισμα. Τα βρίσκει υπέροχα.

Η Τζιν έχει τελειώσει την ιστορία της και κοιτάζει τον Μάικλ, που κοιτάζει τα χέρια της. Για πρώτη φορά έχουν χώρο ανάμεσά τους. Η Τζιν αναρωτιέται πώς είναι δυνατόν να περάσει ένας άντρας τα σαράντα, να έχει ένα σπίτι γεμάτο παιδιά, όλα αυτά γύρω του, και να είναι ακόμη ντροπαλός με τις γυναίκες.

Τον ρωτάει αν θέλει ένα τσάι.

«Ναι, ναι!» λέει αυτός, ανακουφισμένος.

Η Τζιν κατεβαίνει γρήγορα τη σκάλα κι αυτός ακολουθεί.

Στο παλιό στρογγυλό τραπέζι η Τζιν ακούει τον Μάικλ να μιλά για τη χειμωνιάτικη υγρασία στο μαγαζί, για το σχολείο των κοριτσιών, τον κάπελα δίπλα που μεθά με το δικό του ούισκι, την τιμή των ψαριών. Του βάζει κι άλλο τσάι, κι αυτός συνεχίζει να φλυαρεί. Κάποια στιγμή θα μπει και στο θέμα.

Όταν το κάνει, την αιφνιδιάζει, γιατί είναι πάνω που της λέει πώς πιάνει τα κοτόπουλα και τους σπάει το λαιμό.

«Νομίζεις ότι θα μπορούσες να αγαπήσεις ένα γέρο σαν εμένα; Έχουμε είκοσι χρόνια διαφορά».

«Πιο κοντά στα τριάντα, νομίζω...»

Δεν το λέει με κάποιο ιδιαίτερο νόημα· το λέει όπως λέει πολλά πράγματα: αντικειμενικά. Ο Μάικλ καταρρέει λίγο, και η Τζιν σπεύδει να πει ότι δε θα την ένοιαζε ακόμη κι αν είχαν πενήντα χρόνια διαφορά· ή και εκατό.

Αυτός κάνει ένα καταφατικό νεύμα, της φαίνεται τότε περισσότερο από κάθε άλλη φορά γέρος, και αξιολάτρευτος. Έχει όλα εκείνα τα γλυκά, μωρουδίστικα χαρακτηριστικά που ξαναγυρίζουν με την ηλικία: τα προγούλια, τα αραιά μαλλιά, το στόμα που μοιάζει σαν να θέλει να κλάψει.

«Κύριε Σταμπόλις, πάντα σας αγαπούσα, από τότε που με πήρατε στο σπίτι σας όταν ήμουν μικρό κοριτσάκι...»

«Μα ο κόσμος μπορεί να σου φερθεί άσχημα. Είμαι ακόμη παντρεμένος».

Η Τζιν νιώθει μια ιρλανδέζικη, αστραπιαία αναλαμπή

εκνευρισμού. «Ο κόσμος θα πρέπει να το συνηθίσει», λέει.

Αυτός χαμογελάει, και τα μάτια του είναι βουρκωμένα – έτσι της φαίνεται.

Τότε, λοιπόν, θα είναι καλύτερα να τον λέει Μάικλ.

Μια φωνή ακούγεται από πάνω, από την κορυφή της σκάλας.

«Ναι, να τον λες Μάικλ».

Ένα λυγερό και πολύ όμορφο κορίτσι κατεβαίνει πηδώντας τα απότομα σκαλιά. Αγκαλιάζει τον πατέρα της από τους ώμους και τον σφίγγει πολύ δυνατά. Ο Μάικλ τη σφίγγει κι αυτός εξίσου δυνατά και τη βάζει πάνω στα πόδια του.

«Ωστε θα μείνεις μαζί μας πάλι, Τζιν;» ρωτάει το κορίτσι κάτω από τον αγκώνα του.

«Ναι, Φρίντα. Θα μείνω».

Το κορίτσι ξεφωνίζει από χαρά, και μετά την κοιτάζει καχύποπτα.

«Πού θα μείνεις; Δε θα στριμωχτείς πάλι μαζί μας, έτσι δεν είναι; Τέσσερα άτομα είναι πολλά. Μπαμπά! Τέσσερα είναι πολλά. Είναι μικρό το δωμάτιο. Η Τίνα μεγαλώνει και η Νέλη είναι κιόλας δεκαπέντε. Είναι πολύ μικρό, μπαμπά...»

Ο Μάικλ λέει ναι, αυτό είναι πρόβλημα. Τι θα μπορούσε να γίνει, αναρωτιέται μεγαλόφωνα. Α, το δωμάτιό του! Η Τζιν μπορεί να μείνει μαζί του. Η μητέρα έφυγε, και υπάρχει πολύ χώρος. Ναι, αυτό είναι! Θα ήθελε η Τζιν να μείνει με ένα γέρο που μυρίζει;

Η Τζιν λέει ότι δεν την πειράζει. Ναι, μυρίζει, συμφωνεί, αλλά μυρίζει ωραία. Η Φρίντα γελάει, αλλά θυμάται ότι οι άντρες και οι γυναίκες δεν πρέπει να κοιμούνται μαζί. Δεν πειράζει, της λέει η Τζιν, αν ο άντρας και η γυναίκα γνωρίζονται πολύ καλά.

Αυτό ικανοποιεί τη Φρίντα. Τραβάει τα μαλλιά του πατέρα της, τα μάτια της αστράφτουν επειδή αναμείχτηκε κι αυτή στην απόφαση. Από πάνω ακούγονται κι άλλα πόδια να κατεβαίνουν τα σκαλιά.

Η Φρίντα χτυπάει το χέρι στο τραπέζι – θέλει αυτή τη στιγμή μόνο δική της.

Η Νέλη μπαίνει μέσα πρώτη, μετά η Τίνα. Είναι και οι δύο νυσταγμένες. Η Νέλη πηγαίνει σκοντάφτοντας σχεδόν στο ψυγείο του πάγου και βγάζει γάλα. Είναι μερικά χρόνια μόνο μικρότερη από την Τζιν, παιδί ακόμη. Η Τίνα είναι εννιά, αλλά το μυαλό της καταλαβαίνει ότι κάτι έχει συμβεί.

Ο Μάικλ σηκώνεται σαν να θέλει να κάνει επίσημη ανακοίνωση. «Κυρίες και κύριοι. Δηλαδή... κυρίες. Να σας παρουσιάσω το καινούργιο μέλος της οικίας Σταμπόλις, τη μισ Τζιν».

Το κάπως σβολιασμένο γάλα σκαλώνει στο λαιμό της Νέλης. Συμπαθεί την Τζιν, αλλά...

Ξαφνικά ακούγεται ένα ξεφωνητό.

«Σήκω απ' αυτή την καρέκλα. Είναι της μαμάς!»

Η Φρίντα παγώνει μισοκαθισμένη στην παλιά καρέκλα από καμπυλωμένο ξύλο στην άλλη μεριά του τραπεζιού, εκείνη που είναι κολλημένη στον τοίχο. Σταματά όχι από τη φωνή της Τίνας, αλλά επειδή κι αυτή, όπως και οι άλλοι, θυμάται πως όντως εδώ καθόταν η Όλγα και μόνο η Όλγα, ευθυτενής σαν προγκίπισσα ανάμεσα στους αυλικούς της, καθαρίζοντας μπιζέλια, με τα παιδιά γύρω από το τραπέζι να πίνουν από μεγάλες κούπες τσάι και να γράφουν ή να ζωγραφίζουν, κι εκείνη να απαντάει στις ερωτήσεις της Νέλης για τα μαθήματα και μετά να φωνάζει στον Μάικλ στο μαγαζί ότι της μυρίζει σαν να έχει πέσει πολύ λάδι στις φριτέζες. Είναι μια τόσο γαλήνια ανάμνηση για τη Φρίντα, ώστε δεν υπάρχει ούτε άνεμος ούτε κανένας άλλος ήχος.

Η Φρίντα σηκώνει το κεφάλι, περιμένοντας να τους δει όλους να την κοιτάζουν. Αλλά όχι. Κοιτάζουν την καρέκλα – ακόμη και η Τζιν.

Η Τίνα, ικανοποιημένη τώρα που η Φρίντα συμμορφώθηκε, αρχίζει να κάνει κούνια κρεμασμένη από το λαιμό του πατέρα της.

Η Τζιν συνεχίζει σαν να μην έγινε τίποτε.

«Ναι, αγάπη μου», λέει στη Νέλη, «θα είναι όπως πριν. Θα μαγειρεύω και θα καθαρίζω, και θα φροντίζω το μαγαζί. Και τον πατέρα σας. Θα τον φροντίζω κι αυτόν».

Η Τίνα με την κούνια της κοντεύει σχεδόν να τον ρίξει από την καρέκλα.

«Θέλω πίσω τη μαμά μου», τραγουδάει, «θέλω πίσω τη μαμά μου...» – ένα κεφάτο τραγούδι τύπου «γύρω γύρω όλοι», που της αρέσει.

Η Τζιν έχει αποφασίσει ήδη ότι θα κρατήσει έξω από τις συζητήσεις την Όλγα. Τη συμπαθούσε και τη θεωρούσε καλή μητέρα. Όπως και όλοι οι άλλοι, δεν έχει ιδέα γιατί έφυγε τόσο ξαφνικά.

Η Τίνα συνεχίζει την κούνια της. «Θα ξαναγυρίσει, έτσι δεν είναι; Τα κορίτσια στο σχολείο λένε πως όχι. Λένε ότι μας άφησε. Ότι μας μισούσε».

Η Φρίντα και η Νέλη κοιτάζονται. Ο Μάικλ λέει στα κορίτσια κάτι που δεν μπορεί να το ξέρει. Λέει ότι θα ξαναδούν τη μητέρα τους. Γρήγορα, είναι σίγουρος γι' αυτό.

«Το υπόσχεσαι;» ρωτάει η Τίνα. Πηδάει ψηλά, προσπαθεί να του σπρώξει τους ώμους κάτω.

«Ναι, αλλά...»

«Ωραία! Πάω για ύπνο».

Ανεβαίνει τρέχοντας τις σκάλες και φωνάζει απ' την κορφή σχεδόν.

«Σου είπε η Φρίντα ότι δεν έχει χώρο στο δωμάτιο;»

«Ναι, μου είπε ότι...»

Αλλά η Τίνα έχει φύγει.

Η Νέλη ξεπλένει το ποτήρι της, το βάζει πάλι στο νεροχύτη ανάποδα και ακολουθεί την Τίνα.

«Καληνύχτα μπαμπά. Καληνύχτα Τζιν. Χαίρομαι που ξανάρθες. Μας έλειπες».

Η Τζιν βουρκώνει – δεν μπορεί ποτέ να το ελέγξει. Μόλις της πουν κάτι καλό, να αμέσως τα δάκρυα. Είναι το ιρλανδέ-

ζικο ή το σκοτοξέζικο μέσα της. Πότε δάκρυα και πότε εκείνος ο τρομερός θυμός.

Η Φρίντα ζηλεύει αυτά τα δάκρυα, αρπάζει την Τζιν και της λέει ότι είναι η καλύτερή της φίλη.

Πηγαίνει για ύπνο, χαρούμενη που την έκανε κι αυτή να κλάψει.

Γλυφάδα

Η νύχτα ήταν δύσκολη. Ο ύπνος της γεμάτος κατηγορίες, και δράκους, και χαλασμένα φαγητά, και παιδιά με γρατζουνισμένα γόνατα. Αλλά και το ξύπνημα μέσα σ' εκείνο το μικρό δωμάτιο δεν της έφερε καμία ανακούφιση – ένιωθε τους εφιάλτες της μέρας να περιμένουν έξω από τους ξεφλουδισμένους τοίχους. Πέρασε όλη τη νύχτα ανάμεσα στον ταραγμένο ύπνο και τον εφιαλτικό ξύπνο, μέχρι που την ξύπνησαν χτυπήματα στην πόρτα της όταν ο ήλιος ήταν ψηλά.

Στο κατώφλι της ήταν η χήρα με τη συνηθισμένη της ρόμπα, το μοναδικό ρούχο που είχε δει πάνω της η Όλγα. Κοιτάζοντας μέσα, χωρίς όμως να δείχνει ότι θέλει να μπει, της είπε ότι είχε τηλεφωνήσει στους φίλους της τους θεατρίνους, οι οποίοι όντως χρειαζόνταν μια γκουβερνάντα, μαζί και βοηθό και, ναι, θα έβλεπαν την Όλγα την επομένη.

Η Όλγα της αρπάζει τα χέρια και τα γεμίζει φιλιά. Η χήρα κοίταξε την Όλγα κατάπληκτη για μια στιγμή μόνο, μετά τράβηξε τα χέρια της και, ρίχνοντας ματιές πάνω-κάτω στο δωμάτιο, έφυγε.

Η Όλγα δεν έχει χρήματα για το ταξί. Δεν έχει καν για το λεωφορείο. Έτσι, την επόμενη μέρα φεύγει από το σπίτι πριν ξημερώσει, πηγαίνει με τα πόδια στην Αθήνα, την αφήνει πίσω της και φτάνει στα βόρεια προάστια, στη διεύθυνση που της έχει

δώσει η χήρα. Θα μπορούσε να ζητήσει από εκείνη να της δανείσει ένα μικρό ποσό, αλλά δεν το έκανε. Η γυναίκα αυτή είχε κάνει ήδη πολλά. Η επόμενη κίνηση έπρεπε να είναι δική της.

Περπατάει χαράματα στη ραγισμένη ασφαλτο με πόδια πονεμένα από τα τακούνια, με τα σφυρίγματα των αντρών να τη συνοδεύουν και με το μυαλό της άδειο – ούτε φωνές, ούτε παρορμήσεις.

Το σπίτι του κυρίου Διαμαντή είναι πνιγμένο στο πράσινο – και στα λεφτά, σκέφτεται η Όλγα. Είναι σαν να υπάρχει ένας κηπουρός για κάθε δέντρο, ένας υπηρέτης για κάθε δωμάτιο.

Το ζευγάρι έχει ντυθεί επίσημα για τη συνάντηση – αυτός ιδρώνει με κοστούμι και γιλέκο, αυτή φοράει ένα φόρεμα με ψηλό λαιμό και κάθεται ποζάροντας, έτοιμη για φωτογραφία. Είναι κάπως νευρικοί – αυτή κάνει να πάρει ένα κουλουράκι και το ξανασκέφτεται, αυτός αφαιρεί ένα χνούδι που δεν υπάρχει στο μανίκι του.

Χαριτολογούν με την Όλγα σαν εκπαιδευμένοι διπλωμάτες, δείχνουν να τους νοιάζει αν θεωρεί τον καιρό ήπιο ή αν ο Γκογκέν εκεί πέρα είναι λιγάκι έντονος. Είναι άνθρωποι που νομίζουν ότι όποιος φοράει καλά παπούτσια είναι μέλος της κοινωνίας τους. Αλλά η Όλγα φοράει τα καλύτερα παπούτσια της, αυτά που της είχε αγοράσει ο Μάικλ για τον χριστουγεννιάτικο χορό – απλώς δεν της έχουν μείνει άλλα.

Ακολουθεί μια ερώτηση της γυναίκας τόσο ξαφνική, που η Όλγα σχεδόν δεν μπορεί να την κατανοήσει.

«Κι αν κάποια στιγμή σου πρόσφεραν ένα ρόλο στο θέατρο; Θα άφηνες τα παιδιά μας;»

Η γυναίκα και ο άντρας γέρνουν μπροστά μαζί – τα πρόσωπά τους είναι γεμάτα ένταση –, σαν να θέλουν να ακούσουν καλύτερα μέσα σ' εκείνο το απόλυτα ήσυχο δωμάτιο.

Τους έχει μιλήσει η χήρα – η Όλγα ήταν απολύτως βέβαιη. Καλύτερα έτσι, σκέφτηκε. Δε θα υπάρχουν κρατούμενα και καχυποψίες.

«Όχι», απαντά με βιάση και κατηγορηματικό τόνο στη φωνή. «Δε θα άφηνα ποτέ παιδιά που στηρίζονται σε μένα».

Γέρνουν πίσω, και πάλι σε τέλειο συγχρονισμό. Ο κύριος Διαμαντής της χαμογελάει –ένα χαμόγελο οικείο και τρυφερό– και της λέει ότι μπορεί να αρχίσει τη Δευτέρα.

Όλγα

Επιστρέφοντας με το λεωφορείο, με προκαταβολή ενός μισθού στην τσάντα μου, συνειδητοποίησα ότι η χήρα πρέπει να τους είχε πει ότι σας εγκατέλειψα. Μετάνιωσα για το ψέμα που ξεστόμισα πριν από λίγο, αλλά δεν κράτησε πολύ. Σήμερα ήταν καλή μέρα, και δε χωρούσε μεταμέλεια. Ένα παιδί –ήταν ένα κοριτσάκι– πηδούσε στο δρόμο, με τον ήλιο να αστράφτει στα μαλλιά του φωτίζοντας τον κόσμο. Πώς μπορεί ο κόσμος να μην είναι τόσο φωτεινός όσο τα μαλλιά αυτού του κοριτσιού;

Η Όλγα πίνει ένα ούζο κατά την επιστροφή στην ίδια εκείνη μικρή ταβέρνα απέναντι από τη στάση του λεωφορείου, και πηγαίνει με τον πενιχρό μισθό της στο σερβιτόρο να πληρώσει για κείνο το κλεμμένο γεύμα του περασμένου μήνα. Τώρα, όμως, που ξέρουν ότι μπορεί να πληρώσει, εκείνοι επιμένουν ότι ήταν όλα μια παρεξήγηση, και αρνούνται να πάρουν τη δραχμή της.

Σπίτι της οικογένειας Διαμαντή, Αθήνα

Όταν έχουμε, ξεχνάμε τους καιρούς της ανέχειας.

Εύκολα, πολύ εύκολα έπεσα μέσα σ' εκείνο το πλούσιο σπίτι σαν μια θεία που ήλθε για επίσκεψη και δεν έλεγε να φύγει. Έπιανα τον εαυτό μου να κοιτάζει αν υπάρχει σκόνη στα τραπέζια και να προτείνω μενού για τα γεύματα. Δεν είχα διακείμενα, αλλά το έκανα.

Είναι η μέρα της μπουγάδας – η Όλγα έχει ήδη τρεις εβδομάδες σ' αυτή τη δουλειά. Η κυρία Διαμαντή φέρνει κάτω στο πλυσταριό μια γυναίκα – μια φινετσάτη κυρία που σε έλκει το χαμόγελό της. Κάνει με επισημότητα τις συστάσεις: Η κυρία Αμαλία, της ονομαστής οικογένειας Αλεξάνδρου, γνωστή στο χώρο του θεάτρου για τις δραστηριότητές της.

Η κυρία Αλεξάνδρου με χαιρετάει με προσήνεια κι αρχίζει να αναφέρει τα ονόματα πολλών προστατευομένων της που έγιναν μεγάλοι στο χώρο του κινηματογράφου και του θεάτρου. Η Όλγα δεν αναγνωρίζει ούτε ένα όνομα. Η κυρία Αλεξάνδρου δεν εντυπωσιάζεται όταν η Όλγα της λέει ότι ο πιο πρόσφατος ρόλος της ήταν στον *Πυγμαλίωνα* του Σο.

«Είναι κομμουνιστής», της λέει κοφτά και το χαμόγελό της παγώνει. Και με δύο τελευταίες ματιές, μία στην μπουγάδα και μία στη λεπτή μέση της Όλγας, φεύγει, πετώντας πάνω από τον ώμο της ότι η οντισιόν είναι την επομένη.

Την επόμενη μέρα

Το θέατρο είναι απέναντι από μια μεγάλη εκκλησία, σαν αυτή της Εκκλησίας της Αγγλίας που προσπερνούσε στο Πίρμοντ και ποτέ δε σκεφτόταν να μπει. Ένα σπουδαίο κτίσμα, με βαριά ιστορία.

Έργο του Ερνέστου Τσώλλερ, ο οποίος το σχεδίασε εμπνεόμενος από τον αναγεννησιακό ρυθμό, το θέατρο είναι ένα κόσμημα της πόλης. Όπως άκουσε, η πρόσοψή του έχει σχεδιαστεί με βάση τη Βιβλιοθήκη του Αδριανού. Άκουσε ακόμη ότι Βιεννέζοι μηχανικοί έκαναν τις εγκαταστάσεις σκηνής και φωτισμού και, μετά την ανακαίνιση του 1930, το θέατρο αυτό είναι ένα ζωντανό μουσείο.

Όταν μπήκε μέσα έμεινε άφωνη από το διάκοσμο της ορο-

φής και των τοίχων. Τι υπέροχος χώρος! Εδώ θα μπορούσε να αφήσει το ταλέντο της να μεγαλουργήσει.

Προσγειώθηκε όμως αμέσως.

Χοντρές γυναίκες κάθονται στη σειρά στον αριστερό τοίχο σαν μέλη εκκλησιαστικής χορωδίας· μόνο που πλέκουν, δεν τραγουδούν. Μιλάνε, αλλά μόνο για εγγόνια, για ηλίθιους άντρες και για καινούργια φορέματα. Καμιά, και όλες τους κοιτάζουν την Όλγα καθώς μπαίνει.

Η κυρία Αλεξάνδρου είναι κι αυτή εκεί. Τριγυρίζει εδώ κι εκεί και μοιάζει να κινείται με άνεση, σαν να βρίσκεται στον φυσικό της χώρο.

Μια γυναίκα στη σκηνή διαβάξει πολύ άσχημα κάποιες αγράδες από το ρόλο απευθυνόμενη στο σκηνοθέτη, ο οποίος μιλάει σ' έναν άντρα δίπλα του – είναι ο θεατρικός συγγραφέας. Μετά από μερικές κομπιασμένες φράσεις, ο σκηνοθέτης χτυπά τα χέρια και κάνει νόημα στη γυναίκα να κατεβεί από τη σκηνή.

Η Όλγα δοκιμάζει να καθίσει σε μία από τις μεταλλικές καρέκλες που τρίζουν. Τις καλές τις έχουν πιάσει οι πλέκτριες. Ένα κορίτσι την πλησιάζει.

Έχεις μωρό;

Το κορίτσι έχει έναν λευκό φιόγκο στα μαλλιά του, ακριβώς όπως η Νέλη πριν από πολλά χρόνια, όταν ήταν μικρή, και ήσυχη, και αδέξια.

«Ναι, έχω...»

Η κυρία Αλεξάνδρου πιάνει την Όλγα από το μπράτσο με έξιψη και της λέει ότι μπορεί να δοκιμάσει τώρα.

Ο σκηνοθέτης τής βάζει στα χέρια το σενάριο και λέει απότομα: «Μονόλογος σελίδα είκοσι εφτά».

Στον ελάχιστο χρόνο που έχει, η Όλγα βλέπει μόνο εκείνο το κοριτσάκι, που έχει πάει στην άκρη της σκηνής και στέκεται όπως όλα τα κοριτσάκια με τα πόδια λίγο ανοιχτά, περιμένοντας, παρακολουθώντας.

Ο σκηνοθέτης χτυπάει τα χέρια. «Θα διαβάσεις;»

Η Όλγα κοιτάζει το σενάριο. Είναι ανοιχτό στη σελίδα είκοσι επτά, σε ένα μονόλογο όπου μια πριγκίπισσα εξηγεί γιατί ήταν αναγκασμένη να σκοτώσει τον άντρα της. Κοιτάζει αναζητώντας το κοριτσάκι, αλλά δεν το βλέπει.

«Διάβασε, ή κατέβα από τη σκηνή».

Βλέπει τις επεξηγηματικές λέξεις στο σενάριο: *Απελπισμένη. Θυμωμένη. Δακρυσμένη. Μόνη.*

Ο Όλγα αυτοσχεδιάζει βγαίνοντας μπροστά στη σκηνή και παίζοντας για το σκηνοθέτη μόνο. Βγάζει με θυμό τις λέξεις, εξηγώντας του γιατί ήταν αναγκασμένη να σκοτώσει τον άντρα που την απάτησε, που έκλεψε την οικογενειακή της περιουσία και τσαλαπάτησε την περηφάνια της. Διατρέχει τις αράδες σαν να είναι το σενάριο της δικής της ζωής.

Στο τέλος, με τις βελόνες του πλεξίματος να έχουν σταματήσει, οι χοντρές κυρίες κοιτάζουν όλες το σκηνοθέτη. Αυτός κάνει ένα νεύμα στην Όλγα – σύνθημα και για τις πλέκτριες που ξαναρχίζουν τη φλυαρία τους καρφώνοντας βελόνα σε βελόνα και επιμένοντας, μεγαλόφωνα, ότι πρέπει να κοιμάται μαζί του.

Η Όλγα βλέπει και πάλι το κορίτσι. Είναι στην άλλη άκρη της αίθουσας και χειροκροτεί, αλλά δεν είναι σίγουρη αν χειροκροτεί εκείνη, ή μερικά αγόρια που παίζουν πεντόβολα.

Δύο εβδομάδες αργότερα

Οι γονείς τραβολογούν τα παιδιά τους στο θέατρο, κι εκείνα, μικρά αγόρια και κορίτσια, μεταμορφώνονται σε άγρια πλάσματα και τρέχουν παντού παίζοντας κυνηγητό και στριγκλίζοντας από φόβο, ή ξεφωνίζοντας στις ζαβολιές. Οι γονείς τους προσπαθούν –όχι με ιδιαίτερη ζέση, για να πούμε την αλήθεια– να τα κάνουν να ησυχάσουν. Στην Ελλάδα το Σάββατο κανείς δεν προσπαθεί πολύ!

Είναι ώρα έναρξης, ημέρα προεμιέρας, αλλά κανείς δεν έχει καθίσει στη θέση του. Η ταξιθέτρια παρακαλεί τους θεατές να καθίσουν, αλλά δεν ακούει κανείς. Διάφοροι από τον πολιτικό κόσμο, μαζεμένοι σε μιαν άκρη, οργανώνουν πραξικοπήματα που δε θα γίνουν ποτέ, ενώ οι γυναίκες τους, ανθοστόλιστες και, παρ' όλα αυτά, ασουλούπωτες, κουτσομπολεύουν όποια δεν είναι εκεί.

Μόνο όταν σβήνουν τα φώτα το κοινό σταματάει τη συζήτηση και οι όρθιοι γυρίζουν στις θέσεις τους πατώντας πόδια.

Η Όλγα θα βγει πρώτη στη σκηνή, αλλά για μια στιγμή στέκει στα παρασκήνια παγωμένη, σοκαρισμένη από τη σιωπή. Η σιωπή είναι τόσο σπάνια σ' αυτή την πόλη, ώστε της φαίνεται πιο δυνατή από κάθε θόρυβο. Μέσα σ' αυτή τη σιωπή ένα μωρό κλαίει κάπου, και ακούει τα κλάματα του Κρίστοφερ όταν ήταν μωρό ακόμη – κλάματα που κράτησαν μόνο λίγες μέρες –, τους τελευταίους ήχους που έβγαλε. Είχε ξεχάσει εκείνο το κλάμα, ενώ είχε υποσχεθεί στον εαυτό της να μην το ξεχάσει ποτέ.

Πολύ γρήγορα συνέρχεται, συγκεντρώνεται, και βγαίνει στη σκηνή πριγκίπισσα!

Στο κλείσιμο, με τον γνωστό, χειμαρρώδη ελληνικό τρόπο, οι ηθοποιοί αποσπούν θυελλώδεις επευφημίες από τους όρθιους θεατές, που τις μοιράζονται με τους τεχνικούς της σκηνής, οι οποίοι βγαίνουν για υπόκλιση. Το πιο δυνατό χειροκρότημα όμως είναι για τη γυναίκα που φοράει την τουαλέτα της πριγκίπισσας, και που αρνείται να πιστέψει ότι οι επευφημίες είναι γι' αυτήν.

Στο δείπνο που ακολουθεί, οργανωμένο από τις πλέκτριες, ρέει άφθονο ούζο και προσφέρονται τα πάντα, εκτός από φαγητό. Οι καλεσμένοι είναι πολλοί: ηθοποιοί και κριτικοί, παραγωγοί, τραπεζίτες που είχαν αρνηθεί να επενδύσουν στην παράσταση, ακόμη και ηθοποιοί από το άλλο έργο που ανεβαίνει σ' αυτή τη γειτονιά της πόλης, ένα μιούζικαλ των Τζιλμπερτ και Σάλιβαν στα ελληνικά.

Η Όλγα, στριμωγμένη από έναν υπουργό ανάμεσα ανάμεσα στο πιάνο και τον τοίχο, τον ακούει να επαναλαμβάνει αρκετές φορές ότι ήταν η καλύτερη πάνω στη σκηνή. Προσφέρεται να τη βοηθήσει να μπει σε μεγαλύτερο θίασο, ενώ ταυτόχρονα της χαϊδεύει την πλάτη.

Δέχεται τις φιλοφρονήσεις, ξεφεύγει από τον υπουργό, βγαίνει από το δωμάτιο μέσα σε επευφημίες, πάει μέχρι τη στάση και περιμένει μόνη μία ώρα σε μια γωνιά για το λεωφορείο που θα την πάει σπίτι της.

Η Όλγα Σταμπόλη φτάνει στην Αθήνα το 1936. Είναι άνεργη ηθοποιός, χωρίς χρήματα, έχει ελάχιστους φίλους και μια ντροπή που την ακολουθεί από την άλλη άκρη του κόσμου. Η υποκριτική της ικανότητα, η γνώση ξένων γλωσσών και ο χαρακτήρας της την ωθούν, χωρίς καλά καλά να το συνειδητοποιήσει, να γίνει μέλος της ελληνικής Αντίστασης την εποχή που η χώρα μπαίνει στον πόλεμο.

Όταν οι Γερμανοί καταλαμβάνουν την Αθήνα, η Όλγα συνεχίζει να σώζει Βρετανούς αεροπόρους και να σαμποτάρει τις γραμμές ανεφοδιασμού του εχθρού. Μέχρι τη μέρα που τη συλλαμβάνουν. Μέσα από τις αφηγήσεις της μητέρας και των παιδιών της μεταφερόμαστε πίσω στα γεγονότα που σημάδεψαν τις δύο χώρες, τη ζωή της Όλγας στην Ελλάδα και της οικογένειάς της στην Αυστραλία από το 1916 μέχρι το 1943.

Ένα ξεχωριστό βιβλίο που ισορροπεί αριστοτεχνικά ανάμεσα στην πραγματικότητα και τη μυθοπλασία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
ΤΑΤΟΙΟΥ 121, 144 52 ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΤΗΛ.: 210 28 04 800 • FAX: 210 28 19 550
www.psichogios.gr • e-mail: info@psichogios.gr

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 12277

Ε Σ Ε Ι Σ Κ Ι Ε Μ Ε Ι Σ Π Α Ν Τ Α Σ ' Ε Π Α Φ Η